

Hornické názvosloví z Příbramska, Kladenska a severních Čech.

Šestasedmdesátiletý bývalý horník Václav Červenka, rodák ze Stašova u Hořovic, který přes padesát roků pracoval v uhelných dolech kladenských a severočeských, na moje vyzvání sepsal staré názvy v hornictví uhelném užívané a dnes namnoze vlivem novějšího způsobu práce zapomenuté. Jako u všech řemesel jsou to zkomoleniny slov německých. Bylo by bezúčelno při každém slově uváděti původní jeho tvar německý. Kdo zná německy, najde si vysvětlení sám a kdo německy nezná, nepotřebuje znáti ani původní německé rčení.

Roztrídil jsem získanou látku dle abecedního pořadí. Místy jsem provedl malé změny slohové, hlavně však jsem hleděl podati vše stručněji. Pokud jsou tyto názvy užívány i na českém severu, lze snadno poznati. Uhelné doly severočeské jako mladší než doly příbramské a kladenské, pochopitelně převzaly „českou“ svoji terminologii z Příbramě již z té jednoduché příčiny, že mnoho horníků z Příbramě putovalo přes Kladno na český sever. Při kopání uhlí vytvořili ovšem mnoho názvů nových nebo si staré přizpůsobili, ba mnohé z příbramských ani nemohli potřebovati, pokud se vztahovaly na horniny rudné a jejich zpracování.

Podotýkám, že studii o názvosloví z Kladenska a ze severních Čech otiskl p. prof. dr. Čeněk Zíbrt v č. 6—7 „Českého Lidu“ roč. 1931. Nyní dal jsem vysaditi též některé názvy z Příbramska jako doplněk. Použil jsem ku své práci jednak vysvětlivek s. Sobotky z Příbramě, jednak slovníčku dr. Hrabáka, třebaže se mi zdají některé české názvy trochu nezvyklé (předolamač, mladolamač atd.). Hornictví v Čechách jest v úpadku. Zanikly slavné báně v Krušnohoří, umírají ještě slavnější doly příbramské, v dolech severočeských a kladenských zahálí přes polovina hornictva, budoucnost zahalena jest v chmurnou nejistotu. Je tedy na místě, zachytiti dnes aspoň mluvu dělnictva v průmyslu, tak těžce churavém:

Altman, stařiny, vyrubané plány čili komory a zavezené jalovinou.

Aufprechtovat (Aufprůch), viz heslo šlicovat deku.

Aufšíbr, narážeč.

Ausvaitovati, poddělávati čili rubati pilíř.

- B a n k o**, když vozík sjede s kolejí, má horník banko. Slovo to jest vzato ze hry karet.
- B a r t l**, také fukar, byl přístroj ku hnaní vzduchu do místa (ortu), kde nehořelo světlo. Přístroj ten obsluhoval některý hoch tím způsobem, že točil klikou u osy, na níž byly upevněny čtyři širší lopatky, které byly umístěny v bedně (truhle), z níž byly vedeny širší lutny (roury větrací), sbité ze čtyř prken a omazané hlinou, aby čistý vzduch die toho také „čistě“ působil.
- B r a b ě í k**, brabec, viz heslo svítící náčiní.
- B r e m s a**, svážna.
- B r e m s š a c h t a**, kolmá svážna na způsob malé šachty. Tudy jsou spouštěny vozíky s hoření vrstvy uhlí (flece) na dolejší hlavní štreku pomocí brzdy.
- C e c h**, cechovna, místnost pro mužstvo před vjezdem do dolu. Na Kladensku sloužila r. 1868 též za dílnu tesařům.
- C i m r h a j e r**, viz heslo štercloch.
- C i m r l i n g**, viz heslo cimrování.
- C i m r o v á n í**, vydřevňování prováděné hlavně důlními tesaři (cimrlinky).
- C i m r š u p n a**, tesařská dílna.
- Č u t e r a**, nádoba na olej.
- D e k a h á z í** = v pláň nebo-li na pilíři jest strop následkem tlaku nepokojný, drobí se a kousky uhlí padají do vyrubaných míst.
- D e r e k t o r**, viz heslo mančaft.
- D o m á k**, odřezek dřeva z podpěr. Název ten se dostal do severních Čech z Kladenska. Němci ho překřtili na tomák. Český název vznikl z toho, že si tento kus dřeva odnášejí po skončení šachty horníci domů. Není-li odřezků, rozřeže se často celý kus dřeva podpěrného, tak se zbytky uměle nadělají. Je to sice zakázáno, ale nadřizení obyčejně přimhouří obě oči. Doma se domák rozštípe na palivo pod uhlí.
- F a j s l**, velké hornické kladivo, správně česky pucka.
- F a j s l í k y** (název z Kladenska), hornický odznak, dvě zkríšená kladívka.
- F á l u n k**, pažení.
- F á l e r z**, krušcová ruda.
- F á l o v á n í**, pažení, přepažení.
- F a n k a j k**, v severních Čechách přístroj k podchycení klece. Na Váňovských dolech na Kladně v letech 1868—1870 se jmenoval porichtung, na císařských dolech tamtéž špery.
- F á r t**, žebřík, viz heslo sfárat.
- F á r k u n s t**, stroj zdvihací.
- F a s u n k**, přijímání potřeb (nástrojů, střeliva atd.).

Fá r m o, vazák na vrtáky.
Fá r u n k, lezné oddělení.
F e n t y, dřevěné klíny k utažení stojek.
F i r o l š t e m p l e, trámy, nesoucí ve filortech podlahu.
F i r o l t, filort; má tři oddíly, totiž firolt, ve firoltě a sklípek. Zásoby rudnin na naraziště přivezené jsou tam tříděny a sypany do shromaždiště, ze sklípku jsou potom vysílány na povrch. Nyní jest od tohoto způsobu upouštěno, láme se pouze shromaždiště a odtud se přímo nahoru rudniny posílají. Sklípek pak a zásobiště odpadá.
F i ř t y, stropy v chodbách (štrekách).
F i ř t e k, stojatý sloup.
F l e c, uhelná vrstva různé mohutnosti.
F l e k, kožená zástěra na zadní část těla; dnes je flek málo užíván.
F o r i c h t u n g, viz heslo Fankcajk.
F o r o t, zásoby rudnin.
F o r š ů s, záloha mzdy.
F r c u k, pažení, štůs frcůk, pažení boku, frcuk deky, pažení stropu.
F u k a r, viz heslo barfl.
G l a i z, kolejnice.
G l a n c, ruda leštěncová.
H a l d a. Slovo toto znamená dnes hromady mouru a špatného neprodejného (nevyzrálého) uhlí, avšak dříve se pod tímto označením rozumělo i místo, kam padalo uhlí, sypané na prohazovačky a odtud zase nakládáné a dováženě do vagonů. Dělníkům a dělnicím na Kladensku, těmito povrchovými pracemi zaměstnaným, říkalo se haldáři a haldárky. Na Příbramsku halda ovšem sestává z jalového kamení a bezcenných nebo za bezcenně považovaných rudnin.
H a n d f a i s l, malé hornické kladívko, používáné při vrtání do kamene.
H a l m a, odval.
H a n t, nadloží.
H a n š t r i k, anštrik, příčná krátká dřeva při vydřevnění šachty.
H a š p l e, rumpál, válec o jedné nebo dvou klikách, používáný obyčejně k vytahování prázdných vozíků tam, kde uhel stoupá. Na Příbramsku ruční rumpál.
H a u p i n, hlavní řešení.
H a u p t š t r e k a, hlavní chodba.
H e n k, závěs.
H e n k o v a t, přijímat vozíky na př. na svázné lano.
H e r t, splávy v úpravně.
H i l f k a, výpomocná kolej.
H o r n i c k é p o z d r a v y. Slovy „Glück auf“ nebo „Zdar Bůh“ horníci se na Kladensku a v severních Čechách mezi sebou nepozdravovali. Tak zdravili toliko svoje představené. Při předčítání jmen

před sjezdem do dolu se i na Kladensku hlásili horníci slovem „hier“, až r. 1870 na dole „Amalii“ oznámil důlní Šatra horníkům, že jako Češi se mají hlásiti slovem zde a zdraviti se „Zdar Bůh“. Na Váňovských dolech (nyní Pražské železářské společnosti) se tak dělo, ale na státních dolech zůstalo při starém zvyku. Na Příbramsku se mezi horníky dlouho udržel pozdrav „Zdar Bůh“, až stále více ustupuje pozdravu „Na Zdar“.

H u n t, vozík, v němž je dopravováno narubané uhlí chodbami na povrch.

H u n t š t o s a r, běhač.

J e h l i c e. Při nabíjení prachem se vsunula do výše prachu a okolo ní se „ládovalo“ železným „ládštukem“ (nabíječem), na který se mlátilo handfaislem. Potom se vytáhla z díry. Nešlo to vždy hladce, někdy se přetrhla. Do povstale dírky po vytažení jehlice vsunulo se stéblo naplněné prachem. Krabička se používala k čištění díry při vrtání. Viz heslo: „Trhání uhle prachem“.

I b r p r ů c h, viz heslo průlom.

K a h a n e c, hornická lampa.

K a j l, viz heslo šrám.

K a s l í k, již neexistuje, jest nahrazen lopatou.

K c h a j l, ocelový klín ku štípání uhle.

K d y n k, odebrání vykonané práce důlním inženýrem. Dříve se konal jednou měsíčně a znamenal jakýsi svátek pro horníky. Po skončení kdynku se již toho dne netěžilo, jelikož horníci počítali, co za celý měsíc vydělali, důlní kluci se těšili celý měsíc na „kdyňkovskou“. Kdynk byl pravidelně konán vždy prvního dne v měsíci.

K h ý b l, dřevěná nádoba.

K l e m p e r n a, viz heslo svítící náčíní.

K o n k, rudní žíla.

K o r p u s, na Kladensku válec, používaný na svázkách. Při spuštění vozíků svinuje a rozvinuje lano. Průměr korpusu řízen jest dle délky svážky, činí 1 metr i více. Válcem tímto jest prostrčena vele (osa) která na obou koncích leží v lágrech (ložiskách), jež jsou připevněny na dvou štemplech (břevnech). Korpus pozůstává z dřevěných destiček, dlouhých dva metry, jež jsou na koncích připevněny na dvě rozety (růžice); na každé straně jest jedna růžice, přečnávající objem korpusu. Rosety jsou vlastně dvě ocelová kola.

K r a j č á k y a š p i c e. Za starší doby používány byly jen špice (špičky). Každý špic měl svoji halmu (násadu neb topůrko). Horník za šichtu otupil až šest takových špiců, které pak odnesl ku kováři. R. 1876 byly dovezeny z Německa do severních Čech tak zvané prajzáky, z nichž se vyjímala toliko otupená špička a nasadila

ostrá. Bylo to veliká výhoda, místo dřiny mnoha špicí i s topůrkou nosil horník do kovárně jen špičky.

Zdali s rozšířili i na Kladensku, nedalo se zjistiti. V roce 1880 byly z Anglie do Čech dovezeny krajčáky navlékačí se na halmu nebo-li štýl (násadu neb topůrko). Konečně roku 1884 zavedeny byly patentní krajčáky, zvané nože, které se upevňují na halmu, opatřenou zvláštním pérem, klínkem, a těmito nástroji pracuje horník dodnes.

K r a j c š t r e k a, viz heslo plotny.

K r a m p a, již neexistuje, jest nahražena lopatou.

K v e r k, viz heslo zamutovati.

K v e r š l o k, překop.

K u k u k, viz heslo svítící náčíní.

K u p l e, spona. Horníci je nosili u parádních fleků.

K u p l u n k na šalpóně (lanové dráze). Může se připojit na lano a tak těžiti s více stran.

K u r t, viz heslo šlicování deky.

L á d š t u k, nabíječ železný, používaný k vrtání díry pro náboj prachu společně s póry (nebozezy). Viz heslo trhání uhle prachem.

L á g r, viz heslo korpus.

L a n t r u k, silný tlak země na prázdná místa podzemní, znatelný sesouváním půdy.

L a u f, patro, obzor, horizont.

L e š, viz heslo lusrajta.

L e t r, síto.

L e n t v a n d, název severočeský, na Kladensku skok nebo-li přehoz skalnatý, nikoliv lupkový (letnový). Je to přelom uhelného ložiska.

L i n t, podloží.

L ó n, mzda.

L u f t h a š p l e, vroutek.

L u t n a, viz heslo barfl.

L u f t š a c h t a, větrací jáma.

L u f t š t r e k a, chodba od vzdušné jámy.

L u s r a j t a, trhlina nebo-li rozsedlina vyplněná leší (mourem), pocházející kolmo celou flecí a vodorovně probíhající celou frontou pilířů, ale nestejným směrem. Na Kladensku má název šmíka správně smyka, v kamenném (černém) uhlí sotva znatelná a proto nebezpečnější. Touto smykou rozdělený uhel se náhle sesune, kdežto uhel celistvý se při uvolňování láme, praská a tak upozorní horníka na nebezpečí. V hnědém uhlí jest lusrajta větších rozměrů, od jednoho centimetru až jeden metr silná. V dřívějších dobách obsahovaly takové rozsedliny v sobě mnoho vody, dnes jen trochu mouru. Neopatrným proražením takové lusrajty zaviněna byla r. 1879 na dole

Döllinger u Oseka katastrofa provalení teplé vody teplické do tohoto a několika dolů sousedních, při čemž zahynulo 21 horníků.

M a g a c i n é r, viz heslo maňsaft.

M a n ě a f t, mužstvo (osazenstvo dolu). Na Kladensku v letech 1868—1870 bylo osazenstvo sestaveno následovně:

taháči, děti od dvanácti let a mladiství dělníci. Musili mít kšandy (šle) s provazem asi 1½ metru dlouhým. Byli přidělovány k běháčům (fedrákům, nakládačům vozíků) k tahání, ovšem jen tam, kde musil běháč s vozíkem jeti do vrchu (do štajchu). Běháč tlačil a taháč byl před vozíkem zapřažen, aby z celé síly táhl. Od surového běháče býval často bit jako kůň bývá bit od hrubého kočího. Odbíhači se říkalo hošíkům, kteří vozíky přitlačovali z jedné štace do druhé, až se tím způsobem dostal vozík pod jámu (šachtu).

Bremzíři spouštěli vozíky do svážně.

Hajrové (sekáči) měli za úkol nadělati forotu (zásobu) uhle, aby běháči mohli stále narážet (nakládat do vozíků).

Cimrhajrové (důlní tesaři, pracovali toliko s dřívím. Důlní představenstvo bylo sestaveno následovně:

derektor, který dohlížel nebo měl dohlížeti na veškeré doly těžarské společnosti,

inženýr řídil závod,

štajgr (důlní),

obrhajer (poddůlní).

N a P ř í b r a m s k u tvořili maňsaft tito zaměstnanci:

Obrhajer (předolamač).

Hajr (lamač).

Lerhajr (mladolamač).

Huntštosar (běhač, vozič, vybíhač).

Cimrhajr (důlní dřevíč, důlní tesař).

Perkář (zasazovač, zasypač, uklízeč).

Rochně (důlní zedník).

Šramař (vodní žlábkýř, rovný lamačovi).

Fárkunstfotr, obsluhovač parního stroje.

Štajgr a obrštajgr (špatně překládáno jako lezec a nadlezec), správně důlní a naddůlní, patří v uhelných báních do stavu úřednictva technického. V Příbrami těchto hodností nebylo používáno.

Úřednictvo na dolech příbramských bylo ovšem rozděleno na více kategorií. Vyšší i nižší úřednictvo a zřízenectvo zpravidla bylo mnohem hůře placeno, než na soukromých dolech uhlařských společností.

V kancelářích dolů severočeských byli zaměstnáni:

rechnungsfira (účetní),

magacínér (skladník),

kasír (pokladník),

markšnajdr (něm. Markscheider), kreslič důlních map a měřič. **K a s í r** míval též na starosti mundůrkasu. Do ní přiděleny byly ze mzdy všechny drobné peníze nižší než zlatka. Když horník v ní měl asi polovici ceny obleku hornického, tento oblek „vyfasoval“. Byl to hornický stejnokroj, potřebný k různým slavnostem i smutečním příležitostem.

M o r k š n a j d r, viz heslo mančaft.

M o u r u n k, slovo z Kladenska. Jsou to perky čili jalovina, narovnané ke štůsu čili stěně. Zůstanou navždy v dole.

M u n d ů r k a s a, viz heslo mančaft.

N a r á ž e t i — nakládati uhlí do vozíků na místě, kde bylo vyrubáno.

N a r á ž e t h u n t y, plnit vozíky.

O b š i c h t a, nepatrná vrstvička sotva znatelná, oddělující silnější vrstvy uhlí od sebe. Také se jí říká hladká. Taková nepatrná, několik milimetrů silná vrstvička, jichž jest ovšem více, má ve hlavní fleci vlastní jméno, na př. spálenka, kýzovka. Táhne se celou uhelnou pánví.

O b t a i c h, Abteich, hloubení.

O d b í h a č, viz heslo mančaft.

O d j i m a č i odbírají ze šály na povrchu vozíky uhlím naplněné a strakají prázdné.

O r t, sloj; viz též heslo vetršíd.

O u š r á m, stružka na odpad vody.

P o g n, skruže, nebo-li ohyb kolejnice.

P a r a l e l š t r e k a, pobočná chodba u chodby hlavní. Obě tyto chodby hnány jsou vždy souběžně a stejnoměrně vedle sebe v nedaleké vzdálenosti. Z jedné do druhé jsou proraženy chodby příčné (Querschlag) za příčinou větrání.

P a r t a, pracovní oddíl.

P e c h e r z, špatná ruda.

P e r f e s t, ochranný zbytek při posledním ústupu.

P e r k a j s t, permoník, důlní skřítek nebo duch.

P e r k y název z Kladenska (také ve vápencových lomech na Berounsku užívaný pro drobný kámen), správně jalovina. Každé uhelné ložisko čili pánev jest jalovinou rozděleno na vrstvy (flece). Na Kladně tvoří jalovinu břidlice, v severních Čechách lupek (letna). Mostecká pánev jest přibližně takto rozvrstvena: 2 metry 50 cm uhle, pod ní 8 cm letny, pod tím 3 m 50 cm uhle a 2 cm letny. Ostatní spodnější uhel jest také rozvrstven, ale skoro neznatelné.

P e r k y t l e, hornická blůza ku stejnokroji.

P i l o c h, lůžko pro dřevo.

P í n ě, lešení v šachtě; v každé šachtě jsou pověšeny fártý (žebříky), aby jich mohlo býti použito za nepředvídaných okolností. Žebříky jsou 6 metrů dlouhé. Nad tímto žebříkem jest lešení (píň), na němž

stojí jiný žebřík a tak se leze po fártách a přestupuje na píně až na venek. Na Příbramsku se říká pín, jež znamená rovněž lešení či palandu.

Plán, komora, v níž se uhel rubá a vyvází.

Plánšelců, vyrubaná komora se zavalila jalovinou, zavřela se.

Plenta, viz heslo svítící náčíní.

Plotny, lité desky, položené mezi drahou na krajčstrece (křížovatce), aby se na nich mohl vozík otočit a jeti jiným směrem než dosud.

Póna, dráha.

Prechšťangle, železná tyč k páčení neb zvedání.

Premz pant, pás ku brzdění.

Prúst, viz heslo šlic.

Pucovat štreky, lutny, čistiti je.

Puchýrny, stoupy.

Querschlag, viz heslo paraleštreka.

Rabovat plán. Když horníci v pláně jsou hotovi se šlicováním, přikročí se k odklizení podpěrného dřeva (stojek), což jest práce velmi nebezpečná. Každá jednotlivá stojka se musí vykopat. Dělá se to tak dlouho, až se deka (strop) sřítí. Tomu se říká, že jest plán spuštěn a počne se z něho fedrovat čili těžít. Tento způsob práce se již zřídka provádí.

Rajnódl, měděná jehlice nábojná.

Rechnungsfíra, viz heslo mančaft.

Rýgl, rozpěrné dřevo.

Rosety, viz heslo korpus.

Roštovati, pražiti rudu.

Ručna, viz heslo štercloch.

Sálpóna, lanová dráha (dráha).

Sfárat nebo **vyfárat**. Slova toho se neuzívá toliko, když horník sjíždí neb vyjíždí v kleci, nýbrž i když leze po fártně (žebříce).

Signálštempl jest slabé dřevo, postavené v pláně kolmo. Dle jeho postupujícího ohýbání lze určití tlak stropní.

Skepovat hunta; zdvihnouti jej tak, až se postaví na čelo.

Sortýrka, budova se stroji pro třídění úhle.

Sýla, síla, popruh.

Svítící náčíní. Lampu dříve míval toliko hajer, kluci a běháči měli klempernu a brabce. Klemperna byla jakýsi druh lucerničky, do níž se postavila menší lampička, brabec nebo brabčik zvaná. V severních Čechách používali němečtí horníci tak zv. kukuka a plentu. Kukuk se podobal brabci a plenta byla klemperna většího rozměru.

Sortýrování, třídění rudnin.

Soc, čerpadlo vody.

Š a c h t h a u s, budova nad těžní jamou.

Š a j b a, v severních Čechách rúžice.

Š á l a, klec, posada.

Š a l o v a č k y, slabá prkna, kterých se používá na tak zv. fršálunk (zabednění) plánu, kde vypukl oheň.

Š a n ý r, na Kladensku pás z válcované oceli, kterým pomocí páky brem-zír (brzdič) buď přitáhne na rozetu nebo ji povolí a tak řídí stejno-měrný běh huntů na svážné.

Š i c h t a, směna pracovní.

Š t c h, název z Kladenska; v severních Čechách šlipr, správně pražec, na němž přibity byly železné kolejnice pro dopravu huntů.

Š l e m o v n a, splavovna.

Š l e m á r, splavovač rudné moučky.

Š l i c, zásek na štrece, učiněný do průstu (prsou); byl půl sáhu hluboký.

Š l i c h, rozemletá ruda.

Š l i c a ř i byli horníci, zabývající se výhradně záseky stropu (deky).

Š l i c h a j e r, horník „kopáč“, vykonávající zásek. Byl považován za odborníka ve smyslu vyučeného řemeslníka.

Š l i c o v a t d e k u (sekát deku), označení, že jest horník hotov s poddělávku (ausvajtunkem) a má postaveny štemple (stojky) do urgle (do řad). Za starých dob musili horníci štemple řadovat jako stromy v zahradě, pak počali dělat záseky do deky (stropu). Předem se muselo vše aufrechtovat čili zkomínovat. To znamenalo, že jeden horník kopal do stropu průlom buď na některou „hladkou“ (obšichtu) aneb až na první letnu. Výška nebyla stejná, ale někdy měla i přes deset metrů síly. Ostatní horníci této party nemusili potom už kopati do výše, nýbrž brali téže již z hotového aufprůchu (komínu). Tak kopalí jeden za druhým šlic (zásek), široký tak, aby horník prošel rameny kolem stěny (štůsu) v poddělávce, která obyčejně bývala čtyřhranná. Šlichajrové měli povinnost nechat na každé straně kurt (pojistný uzel).

Tak to vypadalo ovšem jen dole, ve výši dvou metrů byly kurty Ibrprůh (průlom) bylo také šlicování deky, avšak jiným způsobem. Když byla poddělávka hotova, šlicovalo se na první „hladkou“ asi 4 metry do výše, pak se vyrabovalo dřevo a spadnuvší první deka se fedrovala (uhlí odváželo). Když komora byla opět prázdná, přikročilo se k aufrechtování, dělala se totiž do výše šachtička a to v každém rohu (vinklu čili koutě) jedna. Když se přišlo na vrstvu letny, počali horníci, každý se své šachtičky (vždy dva proti sobě) kopati ibprůh (průlom), ponechávající si pod nohama jeden až dva metry silný podstavec, který se pak dle potřeby oslaboval. Potom se dynamitem deka odstřelila a spadla. Pod tuto druhou deku se již dříví podpěrné nestavělo. Deku se proto spou-

šťela na dvakrát, aby se uhel lépe rozbil na menší kusy. Když se šlicovalo a spouštělo najednou, spadlo někdy vše v jediném kuse, takže nezbývalo, než poddělávati opět. Takto se dnes už nepracuje, nyní se vše trhá dynamitem. Na Kladensku se deka našlicovala, poněvadž se kamenný uhel lépe láme.

Š l i p r, viz heslo štách.

Š m í k a, viz heslo lusrajta.

Š n e k p ó r, nebozez k vrtání děr do uhle.

Š o r f, viz heslo zamatovati.

Š o u r, ložiska pro kopnu, sekyrou vysekaná půlkruhem na hlavě štemplu.

Š p e r m a s, laťka, kterou si horník od prkna odštípne v potřebné délce. Dvě takové laťky se položí na sebe, měří-li se nějaký prostor, potom dle potřeby jednu laťku povytáhne nebo sesune. Každá taková laťka má sama pro sebe název špermas.

Š p e r y, železné uzávěry, na nichž sedí klec.

Š p r á c e, odpěry, nejvíce užívané v záseku při šlicování deky.

Š p r y c h, příčel.

Š p r y n g l e, obdélný kruh u huntu. Hunt je tímto kruhem zvedán. Název z Kladenska.

Š p ů r l a t ě, v severních Čechách dřevěné linky, po nichž se klece v šachtě ženou dolů i vzhůru. Na Kladensku mají název špůry.

Š p ů r y, viz heslo špůrlatě.

Š r á m, zárez při zoulé nebo při firtě (viz hesla zoul a firt) býval hluboký jako šlic. Tomu se říkalo průsek nebo-li ort obdělány.

Prostředek se potom rozštípal kajlem (klínem) a když s tím byl horník hotov, řekl: mám uděláno. Tím způsobem však se dnes už nedoluje. Na kamenném uhlu v Kladně se dělalo na štrece o jeden šrám méně: na každé straně obdělán šlic a šrám uprostřed.

Hořejší část slula firt (strop), dolejší štros (lavice). V severních Čechách se štrosu říkalo bank. Kladenské uhlí se dalo oddělit od stropu i od spodku lépe klínem než uhlí hnědé, proto nebylo zapotřebí dělati hořejší i dolejší šrám. Stačil k rozdělení vrstev lépe šrám jeden.

Š t á d l o, název z Kladenska, truhlice asi 80 cm dlouhá a 60 cm široká. Do ní si horníci ukládali svoje věci (olej, lampu, zimní kabát, ba i střelný prach a dynamit). Před padesáti léty vybuchlo takto „uložené“ střelivo na státním dole č. 7 na Kladně, při čemž bylo zabito 19 horníků, odpočívajících v cechu po skončení směny.

Š t e m p l e, obyčejně se staví při poddělávce nebo-li ausvajtunku a sice na metr od sebe vzdálené; štempl (stojka), 2 metry vysoký. Jeden pár čili týrštok pozůstává ze tří dřev, z nichž dvě stojí kolmo a jedno zvané kopna (hlavnice) na nich spočívá nahoře oběma konci.

Štercloch, chodba náhlého svahu, kde nelze s vozíkem vyjždět. Do takového svazu upravili cimrhajerové (důlní tesaři) ručně (žlab), do níž se nahoře sypalo uhlí a dole padalo do připravených vozíků. Takové zařízení mohly užívat v dole nejvýš dvě party dělníků.

Štola, chodba, používaná místo šachty, obvykle pod nějaký vrch.

Štospór, nebozez k vrtání děr do skály (kamene).

Štreka, chodba.

Štros, viz heslo šrám.

Štůs, stěna nebo-li bok.

Šturcloch, výsypná díra.

Šucfajle, ochranné pilíře, které zůstanou mezi stařinami. Tyto ochranné pilíře mají znemožnit velký truck (tlak) hoření vrstev.

Šucpína, ochranné patro.

Šůch, česky střevíc nebo stopa. V letech sedmdesátých znali horníci na Kladensku sáhy a šůchy.

Šůspíň, ochranný poval.

Šůs, díra pro náboj.

Švínka, loupková opálka, jaké rolníci používají na řezanku při krmení dobytka. Horníci krampou nebo-li hráběmi nahrabovali drobné uhlí na švínku a pak jí sypali do huntu. Během času poznali čeští horníci, že místo švínky jest praktičtější užívat dřevěného kaslíku (truhlice), zvláště když jest uhlí mokré. Po dřevěném kaslíku z prken sbitém následoval kaslík plechový, který se rozšířil ve všech dolech na Teplicku a Duchcovsku. Němečtí horníci používali krátký čas staré švínky i po vynálezu kaslíku, později však se rozhodli rovněž pro kaslík. Na Mostecku používalo již tehdy lopaty a jen kusové uhlí se sypalo hned do vagonu. Na Kladně totiž toho času sypali uhlí na prohazovačku a pod prohazovačkami opět naráželi (nakládali) uhlí do vozíků a teprve potom sypali do vagonů. Na státních dolech kladenských bylo uhlí do vagonů dopravováno na tak zvaných kolečkách (také radvanec zvaných, něm. Schubkarren). Práci tuto konaly mladé ženy a dívky, jež s kolečkem dovedly zacházeti tak, že se jim žádný muž nevyrovnal. Ačkoli v severních Čechách v té době (v letech sedmdesátých) byly doly menší, měly zařízení pokročilejší. Z prohazovaček šlo uhlí do vozíků a z vozíků do vagonů.

Taháč, viz heslo mančaft.

Tekverk, krycí deska.

Tritl, třetina mužstva pracujícího na závodě. Při osmihodinné době pracovní jest mužstvo rozděleno na tři třetiny. I před zavedením osmihodinné doby pracovní říkali staří horníci, pracující 12 hodin,

že pracují na dva tritle, což by nasvědčovalo, že v hornictví již před dávnými časy trvala směna jen 8 hodin.

Truml (buben).

Uhel se sesouvá, stěny se následkem tlaku bortí.

Urgl, do urgle, viz heslo šlicovat deku.

Vandrák, viz heslo žába.

Vantruty, česky nástěnnice, handštryky, einštryky (česky rozpěry) mezi nástěnnicemi pevně v celé hloubce šachty vtlučené. Měly udržovati dřevění, aby se stěny nebortily, dále byly na ně upevňovány špůry. Nyní, kdy se vyzdívají, není jich potřeba, neboť se do zdíva zazdí rozpěry železné, na něž se špůry dřevěné upevní; již dávno by byly dřevěné špůry nahrazeny železnými, ale není to možno z toho důvodu, že na železných špůrách v případě přetržení lana by se klec nezachytila.

Veksl, výhybka.

Ve le, viz heslo korpus.

Vercajk, náčiní veškeré, které horník ku práci potřeboval.

Vetršíd, též vetršajda, přepažená štreka po délce okolo stěny až do ortu (místa, kde se pracuje) mezi stěnou a pažením. Jest obyčejně 1/2 metru široká mezera a zřízena je k tomu účeli, aby zdravý vzduch byl přiváděn k pracovnímu místu a špatný vzduch odváděn zpět za pažením.

Vinkl, viz heslo šlicovat deku.

Vosrcajk, název z Kladenska, voskrábl v severních Čechách, jsou vodní stružky.

Voskrábl, viz heslo Vosrcajk.

Vošverk, prádelna.

Vošverák, hoch v prádelně zaměstnaný.

Vosrštreka, chodba nižší ostatních chodeb k účeli přijímání vody při opravách čerpadel.

Zamutovati, oznámiti hornímu úřadu započeti výzkumných prací v místech, která nejsou jinými již „zamutována“. Pokusné práce, prováděné buď vrtáním nebo vyhloubením kolmé šachtičky, zvu se šorf. Majetník kutacího práva (šorfu) nazýval se kverk. Tak se říkalo zvláště podnikatelům menším, hlavně sedlákům.

Zouly, spodek, správně česky počva.

Žába, název z Kladenska. Je to klec, která jezdí na kolech svážně (viz heslo bremsa) působením váhy. Je-li totiž vůz prázdný, přetáhne ho váha strčením vozu plného (vandráka).

Žump, jáma, spojená s vosrštrekou, z níž čerpadla ssají vodu.